

Mgr. Michal Křístek, M.Phil., Ph.D.

Ústav českého jazyka

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Vybrané shody a odlišnosti českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky

Some similarities and differences in Czech and Anglo-Saxon theories of style

Klíčová slova: srovnávací stylistika, české a anglosaské teorie stylu

Anotace: Příspěvek se věnuje možnostem srovnávání teorií stylu, v tomto konkrétním případě českých a anglosaských, jak se vyvinuly během 20. století. Věnuje se především třem hlavním bodům: definicím stylu a stylistiky, stratifikaci stylistiky, vzájemnému vlivu českých a anglosaských teorií stylu. Připojen je rovněž podrobný soupis prací souvisejících s touto problematikou.

Annotation: The contribution deals with possibilities of comparing stylistic theories, namely in Czech and Anglo-Saxon 20th century context. Attention is paid to three points: definitions of style and stylistics, stratification of stylistics, mutual influences of Czech and Anglo-Saxon theories of style. A detailed bibliography is added.

Vybrané shody a odlišnosti českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky

Cílem tohoto příspěvku je prezentovat některé shody a odlišnosti v chápání stylu a stylistiky, jak je lze najít v teoretických pracích z české a anglosaské oblasti. Toto srovnání představuje jednu z dílčích částí výzkumného projektu GA ČR „Kontrastivní studium věcných textů“, zpracovávaného na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (projekt č. 405/02/0349; bližší informace jsou k dispozici na internetové adrese

http://www.phil.muni.cz/angl/gacr_ling/grant_info.html).

Základní zaměření tohoto projektu se v teoretické rovině týká srovnání českého teoretického pojetí stylu a stylistiky s koncepcemi existujícími v anglosaské, germánské a románské oblasti. Praktická stránka projektu se opírá o zkoumání věcných textů nejrozumnějšího druhu (administrativa, právo, odborný styl) a je zaměřena především na

vytvoření souboru informací použitelných v překladatelské a tlumočnické praxi. Vzhledem k tomu, že v současné době v souvislosti s rozvojem evropské integrace narůstá množství překládaných textů zmíněného druhu, narůstá také nutnost, aby vznikající překlady byly nejen věcně a gramaticky správné, ale aby byly adekvátní rovněž z funkčního hlediska (tzn. aby například český příbalový leták k zahraničnímu léku nebyl jen mechanickým překladem originálního textu, ale aby respektoval také úzus existující u tohoto typu textů v české oblasti). Projekt tedy v tomto ohledu navazuje na tradice meziválečného funkčně orientovaného strukturalismu Pražské školy a snaží se je dále rozvíjet s využitím moderních teoretických poznatků.

Srovnání českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky si v této fázi všímá tří hlavních bodů:

- I. současné definice stylu a stylistiky,**
- II. stratifikace stylistiky,**
- III. vzájemný vliv českých a anglosaských teorií stylu.**

Při srovnávání bylo nejprve zapotřebí vymezit oblast, jíž se srovnání bude týkat, tedy užívání adjektiv *český* a *anglosaský*. Pokud mluvíme o *českých* koncepcích stylu, českých stylistických příručkách apod., máme na mysli česky psané práce týkající se stylistiky češtiny, určené českým adresátům a vydané v České republice, resp. v bývalém Československu. Adjektivum *anglosaský* je užíváno pro práce týkající se stylistiky angličtiny, napsané anglicky a primárně určené adresátům, jejichž mateřským jazykem je angličtina. Srovnávání se zaměřuje na práce vzniklé během 20. století, tedy v období, kdy se moderní stylistika konstitovala jako samostatná teoretická disciplína (Krčmová in Čechová, aj., 2003, s. 19).

Způsob, jímž byly české a anglosaské teoretické práce srovnávány, se v obecné rovině opírá o práci slovenského lingvisty F. Miko *Štýlové konfrontácie* (Miko, 1976). V kontextu českých a slovenských prací věnovaných stylu a stylistice se jedná o první monografii, která jak po teoretické, tak po praktické stránce rozpracovává metodologii srovnávací stylistiky. F. Miko rozlišuje celkem tři roviny, na nichž může být srovnávací přístup uplatněn (Miko, 1976, s. 17-19).

1) Základní rovina se týká stylových hodnot výrazových prostředků na všech jazykových rovinách a srovnávání stylových norem jednotlivých stylů vymezovaných v rámci každého ze srovnávaných jazyků. Tento typ srovnávacího stylistického zkoumání se uplatňuje zejména v pracích věnovaných teorii překladu (např. Vinay a Darbelnet, 1995,

Knittlová, 1990, Knittlová, 1995); v tomto srovnání je ponecháváme stranou, protože se zaměřujeme především na teoretické práce věnované stylu a stylistice.

2) Druhá rovina, kterou F. Miko označuje jako hlavní oblast zájmu srovnávací stylistiky, se zaměřuje na srovnávání stylistických koncepcí (systémů) existujících v příslušných jazycích. Jedná se například o srovnávání počtu stylů rozlišovaných v rámci srovnávaných jazyků, jejich hierarchie, a také míry, v jaké jsou příslušné styly a jejich stylové normy rozvinuty (pro českou a anglosaskou stylistiku podává základní přehled tohoto druhu Vachek, 1974).

3) Na nejvyšší rovině pak lze srovnávat příslušné jazyky podle pozice, jakou mezi jednotlivými varietami zaujímá spisovný jazyk, podle míry, v jaké je norma spisovného jazyka ustálena a respektována, i podle oblastí, v nichž se jednotlivých variet příslušného jazyka užívá; pokud je nám známo, podobné srovnání zatím pro češtinu a angličtinu nebylo zpracováno. Srovnání prezentované v tomto příspěvku má nejbližší ke druhé ze tří výše uvedených rovin.

I. Současné definice stylu a stylistiky

Problematické definice stylu a stylistiky jak v českém, tak v evropském kontextu se dlouhodobě věnuje M. Jelínek (1992, 1995b, 2002). Na základě zobecňování jednotlivých definic dospěl celkem k deseti typům definic stylu (Jelínek, 1992), z nichž některé vycházejí z osobnosti autora, jiné z funkce promluvy, výběru výrazových prostředků, vyjadřování expresivních hodnot, odchylek od normy, variací jazykového systému apod. V českém prostředí převládají definice opírající se o funkční pojetí, spjaté s výběrem výrazových prostředků, jehož kořeny lze najít zejména v pracích B. Havránka ze 30. a 40. let 20. století.

M. Jelínek definuje styl jako výsledek výběru jazykových prostředků z množin konkurenčních prostředků (1995a, s. 701, v návaznosti na pojetí poprvé podrobněji prezentované in Jelínek, 1974) a charakterizuje jej - v saussurovském pojetí - jako záležitost řečovou, parolovou (Jelínek, 1995b, s. 251-252). M. Krčmová (in Čechová, aj., 2003, s. 17) při definování jazykového stylu rozlišuje proces vzniku textu, kdy lze styl chápat jako výběr a uspořádání výrazových prostředků, a zkoumání hotového komunikátu. U hotového komunikátu je styl vymezen jako princip organizace výrazových prostředků, která z nich vytváří jednotu odpovídající komunikačnímu záměru autora; připomenuto je také sepětí obsahové a výrazové složky komunikátu; jako předmět zkoumání je uvedena složka výrazová (tamtéž). V kontextu českého, resp. československého prostředí je

zapotřebí připomenout ještě alespoň tzv. výrazovou teorii stylu slovenského lingvisty F. Mika, vytvořenou koncem 60. let 20. století, v níž je styl definován jako konfigurace výrazových kategorií v textu, reprezentovaná jazykovými prostředky (Miko, 1969, Miko, 1970, Miko, 1973; anglická verze viz Miko, 1978); výrazovou hodnotou jazykového prostředku je míněna jeho schopnost plnit určitou funkci (například přispívat k expresivnosti vyjádření; Miko, 1970, s. 39). Mikovo pojetí M. Jelínek charakterizuje jako příbuzné některým francouzským definicím, např. pojetí J. Marouzeaua a P. Guirauda (Jelínek, 1992, s. 20-21).

V anglosaských pracích lze najít různé definice stylu; jazykový styl je definován například jako alternativní způsob(y) vyjádření téhož obsahu, jako typický rys textu vytvořeného jednotlivcem nebo skupinou lidí (Short, 1994, s. 4375-4378), jako variace v uměleckých nebo věcných textech, ovlivněné estetickými a kontextovými činiteli; styl je zde chápán jako záležitost nadvětné struktury textu (Carter a Cureton, 1992, s. 79-80). Tyto definice byly přejaty z obecně zaměřených lingvistických encyklopedií; k dispozici je kromě toho také speciální slovník stylistiky – *Dictionary of Stylistics* (Walesová, 1997, 2., upravené vyd. 2001), v němž lze najít další vymezení stylu, z nichž některá jsou založena na principu variací a obměn, například variace podle komunikační situace nebo podle míry formálnosti vyjádření, dále pak styl jako soubor jazykových prostředků, které jsou charakteristické pro určité období nebo typ textu, styl ve vztahu k normám vyjadřování, jako míra, v níž jsou různé normy dodržovány nebo porušovány a podobně (Walesová, 2001, s. 370-372).

Definice stylistiky pak většinou vycházejí z uvedených definic stylu: stylistika bývá charakterizována jako disciplína studující stylu nebo - obecněji - variace v užívání jazyka (Birch, 1994, s. 4378; Matthews, 1997, s. 357). Může se jednat o variace a rozdíly mezi uměleckými a věcnými texty nebo – opět při obecnějším vymezení - jako systémové variace vztahující se k příslušnému typu komunikace nebo kontextu, v němž se uplatňuje (Matthews, 1997, s. 357). K. Walesová (2001, s. 372-374) kromě toho připomíná, že stylistika průběžně čerpá inspiraci z nově se prosazujících disciplín; pokud jde o lingvistické disciplíny, mezi zdroji inspirace se mj. uvádí generativní gramatika 60. let 20. století, pragmatika a analýza diskursu v 70. a 80. letech a kognitivní lingvistika 90. let. O vztahu stylistiky a dalších disciplín jak v synchronní, tak v diachronní perspektivě, a to především v kontextu západní Evropy a USA, píše podrobně J. Hoffmannová (1997).

II. Stratifikace stylistiky

Stratifikace stylistiky představuje jeden z bodů, při jejichž zkoumání se objevují výrazné odlišnosti mezi českým a anglosaským pojetím. V českém kontextu je běžné členění na teoretickou a praktickou stylistiku, kdy teoretická stylistika je brána jako lingvistická disciplína zkoumající zákonitosti stylizace textů nejrůznějšího druhu, s přihlédnutím ke stylovým hodnotám výrazových prostředků na všech jazykových rovinách, praktická stylistika se pak chápe jako nauka o stylizaci různých typů textů, v současné době textů věcných spíše než uměleckých (Krčmová in Čechová, aj., 2003, s. 18-19). Připomíná se však současně, že stylistika v tomto pojetí má blízko mj. také k literární teorii, a to tam, kde se jedná o zkoumání struktury uměleckého díla (tamtéž). V odborné literatuře se lze proto setkat rovněž s členěním na lingvistickou a literárněvědnou stylistiku, s připomenutím, že vymezování vzájemného vztahu obou disciplín při zkoumání uměleckých děl je nejednotné (Vlašín, red., 1984, s. 361-362).

Nověji se v českém kontextu objevují také jiné způsoby členění. M. Jelínek v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Jelínek, 2002) vymezuje stylistiku jednak obecně, jako disciplínu společenskovědní (zkoumání stylu v malířství, hudbě apod.), jednak jako disciplínu lingvistickou, v jejímž rámci mj. vyčleňuje – podle teoretického zaměření badatelů – například stylistiku funkční (Pražská škola), expresivní (Bally), generativní (užívající metod generativní gramatiky). Dále M. Jelínek připomíná členění na synchronní a diachronní stylistiku a do přehledu zahrnuje rovněž nauku o stylizaci, tedy podle výše uvedeného členění praktickou stylistiku. Jako doplnění a rozšíření informací obsažených v základním hesle a jako prezentaci dalších možných pohledů na stylistiku lze chápat další tři příbuzná hesla obsažená v *Encyklopedickém slovníku češtiny* – kvantitativní stylistika (Kraus, 2002), pragmatická stylistika (Hoffmannová, 2002) a psychologická stylistika (Veselovská, 2002).

Pokud jde o moderní anglosaskou stylistiku, způsoby její stratifikace jsou značně rozmanité; dále uvádíme celkem tři různé přístupy, z nichž první dva jsou orientovány synchronně a jako základní kritérium používají typ textů, jichž si stylistika všímá, a cíl stylistického zkoumání; třetí způsob stratifikace je zaměřen diachronně a zabývá se různými koncepcemi stylistiky, jak se postupně vyvíjely během 20. Století, a to především během jeho druhé poloviny.

Stratifikace založená na typu zkoumaných textů vymezuje dvě hlavní podskupiny stylistiky: *aplikovanou stylistiku* a *literárněvědnou stylistiku* (applied stylistics, literary stylistics; Carter a Cureton, 1992, s. 80-81); aplikovaná stylistika v tomto pojetí je

omezena především na zkoumání jazyka věcných textů, literárněvědná stylistika se týká užívání výrazových prostředků za účelem dosažení estetického efektu.

Stratifikace založená na cíli stylistického zkoumání (Birch, 1994, s. 4378) pracuje se třemi základními podskupinami. Cílem stylistického zkoumání může být v tomto pojetí 1) porozumění okolnostem a kontextu, v němž příslušný text vznikl, 2) bližší charakteristika jednotlivých žánrů nebo určování autorství anonymních textů, 3) porozumění systému jazyka.

V diachronní perspektivě, minimálně v rámci 20. století, je možné vyčlenit několik způsobů stratifikace stylistiky. Podrobněji si všimneme jednoho z nich, který jako základní kritérium bere disciplíny výrazně ovlivňující stylistiku v anglosaském světě (viz také Walesová, 2001, s. 373). V přehledné formě tuto stratifikaci podává Weber (1996, s. 1-8) jako úvod k antologii nejdůležitějších studií ovlivňujících především anglosaskou stylistiku v průběhu 20. století; omezuje se však na období po 2. světové válce, stranou tedy ponechává například ruský formalismus a meziválečný strukturalismus.

V úvodu jsou zmíněny *formalistická stylistika* (formalist stylistics, jako hlavní představitel je uváděn R. Jakobson) a *funkční stylistika* (M. Halliday). Právě v těchto pasážích se snad nejvýrazněji projevila nevýhoda výše zmíněného omezení – vůbec není brána úvaha Jakobsonova role při rozvoji meziválečné funkčně orientované lingvistiky v rámci Pražské školy. Jako další je připomenuta *afektivní stylistika* (affective stylistics; S. Fish), vycházející z předpokladu, že styl (resp. jeho účinek) není záležitostí textu samotného, ale jeho vnímání čtenářem. Tato větev stylistiky byla někdy označována také jako *nová stylistika* (new stylistics), ale jak připomíná Walesová (1997, s. 319) toto označení může být mimo kontext poněkud zavádějící, protože všechny dosud zmíněné koncepce jsou spjaté s obdobím 50.-60. let 20. století.

Pokud jde o 70. léta 20. stol., Weber uvádí dva důležité směry ve vývoji stylistiky. Prvním z nich je *pedagogická stylistika* (pedagogical stylistics; H. Widdowson, R. Carter, A. Durant, M. Cummings). Orientuje se především na problematiku výuky jazyků, a to jak mateřštiny, tak cizích jazyků. Důraz je kladen především na rozvíjení schopnosti studentů identifikovat stylově příznakové výrazové prostředky a pak je naučit používat jich ve vhodných kontextech (Enkvist, 1964, s. 47 používá pro první fázi termín *stylolinguistics* a pro druhou fázi *stylobehaviouristics*; vzhledem pevnému zakotvení těchto termínů v původním kontextu je ponecháváme v původním znění).

Dalším významným směrem v 70. letech 20. století byla *pragmatická stylistika* (pragmatic stylistics; M. L. Prattová, M. Short), spjatá především s vlivem disciplín jako

pragmatika, teorie řečových aktů a analýza diskursu. Pojetí stylu se, podle Webera, u pragmatické stylistiky pohybuje mezi formalistickou, funkční a afektivní stylistikou – styl je chápán jako efekt vznikající během interakce mezi textem a čtenářem a skrze tuto interakci.

Pokud jde o významné směry následujících desetiletí, základním teoretickým východiskem *kritické stylistiky* (critical stylistics; R. Fowler, D. Birch) je předpoklad, že každé jazykové zachycení reality je pouze přiblížením se realitě a že neexistuje žádné neutrální vyjádření reality; proto při se analýze textů klade důraz spíše na schopnosti interpretace než na snahu dosáhnout objektivních závěrů. Důraz je kladen především na vztah mezi jazykem a různými ideologiemi a na charakteristiku způsobů, jimiž se ideologie v textech prezentují, což je míněno mj. jako návod pro čtenáře, jak nepodlehout manipulaci.

Feministická stylistika (feminist stylistics; D. Burtonová, S. Millsová) vychází z podobných zdrojů jako kritická stylistika. Hlavním cílem feministické stylistiky je studovat zpodobení žen v literatuře i populární kultuře a následně se snažit o jazykové a/nebo o společenské změny. Předpoklad, že realitu lze ovlivnit skrze jazyk, je jedním ze společných rysů kritické a feministické stylistiky.

Poslední větví stylistiky, kterou Weber do svého přehledu zahrnuje, je *kognitivní stylistika* (cognitive stylistics; G. Lakoff, D. Wilsonová). Zaměřuje se především na způsoby, jimiž předpoklady a očekávání adresátů ovlivňují jejich interpretaci textů. Počítá se s tím, že při těchto interpretacích, při domýšlení toho, co v textu není explicitně vyjádřeno, hraje důležitou roli intertextové vazby a širší kulturní kontext obecně.

Závěrem svého přehledu Weber uvádí, že budoucí stylistická zkoumání by měla vycházet ze syntézy kognitivního a společenskovědního přístupu, aby výsledky byly co nejkomplexnější a nejefektivnější. Z hlediska českého pojetí stylistiky je zajímavé, že ani v nejnovějších pracích nejsou opomíjeny přínosy funkčního a strukturalistického pojetí – například v souboru studií vydaném pod názvem *Cognitive Stylistics* (Seminová a Culpeper, ed., 2002, s. ix) je v úvodu připomenuto Mukařovského pojetí automatizace a aktualizace, jak bylo prezentováno ve studii *Jazyk spisovný a jazyk básnický* (Mukařovský, 1932), a je výslovně zmíněn vliv tohoto pojetí na moderní angloamerickou stylistiku, včetně poznámky, že Mukařovský věnuje pozornost také kognitivním aspektům jazyka.

Jak bylo uvedeno výše, v anglosaské stylistice existuje v posledních desetiletích tendence propojit stylistiku ve větší míře se společenskovědními disciplínami i se společenským děním obecně. Například K. Walesová (1995) se zamýšlí nad perspektivami

tzv. *etické stylistiky* (ethical stylistics) a dochází k závěru, že na základě předchozího vývoje v oblastech, jako je analýza diskursu, pragmatika a podobně, se může také stylistika výrazně uplatnit ve veřejném životě, například při tzv. sociálních intervencích (organizování různých vyjednávání apod.). Ať už se situace vyvine v budoucnu jakkoliv, dá se říci, že toto pojetí je svými východisky výrazně zakotveno v anglosaské oblasti; jeho pronikání např. do českého kontextu by nezbytně muselo být spjato s obecnějšími společenskými změnami a muselo by se nějakým způsobem vyrovnat s domácími tradicemi - výhledově nelze podobný vývoj vyloučit.

Porovnáváme-li české a anglosaské stratifikace stylistiky, je možno říci, že v obou oblastech – obecně řečeno – najdeme příklady jak synchronní, tak diachronní stratifikace, využívání opozice věcných x uměleckých textů a podobně. Kromě toho se v českém prostředí objevují také ohlasy disciplín jako pragmatická stylistika, feministická stylistika apod.; v tomto ohledu by tedy bylo možné mluvit o jistých společných rysech českých a anglosaských teorií stylu. Terminologická soustava moderní české stylistiky, jak ji nejnověji prezentuje *Stylistika současné češtiny* (Čechová, aj., 2003), je však natolik propracovaná, že lze do jejího rámce bez problémů začlenit také novější obory, které bývají vyčleňovány zvlášť (jako právě např. pragmatická nebo feministická stylistika, kdy – z hlediska domácího pojetí citovaného výše – jde prostě o větší důraz na působení slohotvorných činitelů).

Srovnání stratifikací stylistiky však lze provést také na základě jiného kritéria, totiž s přihlédnutím k cíli stylistických zkoumání, který jednotlivé větve stylistiky sledují. Toto kritérium bylo už připomenuto výše (Birch, 1994), zahrnovalo však značně nestejnorodé cíle. Pokusíme se proto nyní nabídnout jiné srovnání jednotlivých stratifikací stylistiky, které sice rovněž bere v úvahu cíl stylistického zkoumání v rámci jednotlivých větví stylistiky, ale opírá se o způsob praktického využití výsledků rozboru. Můžeme vyčlenit tři základní přístupy: 1) deskripce, 2) preskripce, 3) evaluace.

Termíny deskripce a preskripce jsou spjaty především se zkoumáním pravidel fungování jazyka a s určováním, která z nich jsou v určitých situacích závazná – ta jsou pak zahrnuta do jazykových příruček, učebnic apod. (Cullen, 1994 s. 3310-3311; Milroyová a Milroy, 1992, s. 269 – k situaci v češtině viz Nebeská, 1996). Někdy je explicitně vyčleňována pouze deskripce a evaluace, např. Turner (1973, s. 233), avšak i v tomto případě je preskripce přítomna, i když pouze implicitně. Pokud má být provedena evaluace, je nejprve zapotřebí uvést kritéria, podle nichž se příslušné texty posuzují – tedy opět preskripční fáze.

Pokud termíny deskripce, preskripce a evaluace vztáhneme na stylistickou analýzu textů, můžeme pod deskripcí chápat inventář výrazových prostředků relevantních z hlediska stylistiky (podle pojetí, které podává Krčmová in Čechová, aj., 2003 to potenciálně může být jakýkoliv druh výrazových prostředků). Vyšší roviny, rovina preskripce, podává informaci o způsobech užívání výrazových prostředků (podle terminologie zavedené v českém kontextu se tedy jedná o stylové normy; preskripce samotná se uplatňuje v oblasti praktické stylistika, viz výše). Evaluace bývá charakterizována jako posouzení účinnosti nebo přiměřenosti výrazových prostředků z hlediska jejich funkce; ačkoliv některé práce o stylistice nepokládají evaluaci za žádoucí (Crystal a Davy, 1969), podle jiných představuje důležitou součást stylistiky (Walesová, 1997, s. 161).

Při srovnání stratifikace české a anglosaské stylistiky za použití těchto tří termínů lze říci, že teoretická stylistika je v současném českém kontextu převážně deskriptivní, praktická stylistika preskriptivní. Evaluace se kromě pedagogického procesu uplatňuje v oblasti literární kritiky. Anglosaské teorie stylu, zvláště novější směry jako např. kritická stylistika a feministická stylistika, jsou nejen deskriptivní, ale výrazně evaluativní, a to ze zorného úhlu svých ideologických východisek, kam mj. patří názor, že naprosté objektivitu a neutrálnosti nelze prakticky dosáhnout (viz výše).

III. Vzájemný vliv českých a anglosaských teorií stylu

I přes relativní odlehlost české a anglosaské oblasti a přes malou míru přímých vlivů a kontaktů (v porovnání například se slovanským světem nebo s germánskou oblastí) lze hovořit o existenci styčných bodů. Kontakty v oblasti lingvistiky a literární teorie obecně rámcově mapuje Dirven a Fried, ed. (1987); jedná se například o vliv Pražské školy na lingvisty tzv. Londýnské školy (M. Halliday) a holandské badatele (Dik) a také o vliv amerického generativismu N. Chomského na P. Sgalla.

Pokud jde přímo o kontakty z oblasti stylistiky, české teorie stylu jsou založeny především na domácích zdrojích reprezentovaných jmény jako B. Havránek, V. Mathesius nebo J. Mukařovský (kteří sami byli ovlivněni zvláště F. de Saussurem a J. B. de Courtenay). Zahraničních teoretických přístupů, včetně ohlasů v českém prostředí, jak bylo uvedeno výše, si podrobněji všímá J. Hoffmannová (1997). Pokud jde o vliv českých teorií v anglosaské oblasti, lze vysledovat především vliv představitelů Pražské školy a jejich pokračovatelů, přestože někdy je vzájemné působení poněkud komplikované a na první pohled nepřehledné. Například Leech a Short (1981) nebo Fowler (1996) pracují se

systémem funkcí jazyka, jak je vymezuje M. Halliday. M. Halliday však svou teorii rozpracoval nejen na základě prací např. J. R. Firthe nebo B. Malinowského, ale také na základě některých teorií Pražské školy. Jedná se především o koncepci aktuálního členění větného, jak se objevuje v pracích J. Firbase, F. Daneše, P. Sgalla a dalších (Kress, ed., 1976, s. 26n.). Naopak Hallidayovy práce, zvláště *Cohesion in English* (Halliday a Hasanová, 1976) částečně ovlivnily slovenského lingvistu J. Mistríka, který ve svém pojetí stylistiky navazuje rovněž na Pražskou školu. Mistrík své výsledky zkoumání koheze začlenil do knihy *Štylistika* (Mistrík, 1997), jež byla a je cenným zdrojem inspirace i pro českou stylistiku.

Nejedná se však pouze o nepřímý vliv, zprostředkovaný odbornou literaturou. Výrazný podíl na tom, že se v anglosaské oblasti zejména od 50.-60. let 20. stol. šířily teoretické postupy rozpracované v meziválečném Československu, má také osobní působení badatelů jako např. R. Jakobson, R. Wellek nebo L. Doležel v zahraničí. R. Jakobson jakožto představitel ruského formalismu, meziválečného funkčního strukturalismu v Československu a poválečného strukturalismu v USA představuje velice důležitý spojovací článek mezi evropskými a angloamerickými teoretickými koncepcemi (jeden z použitých pramenů se s jistou nadsázkou zmiňuje o Jakobsonově „všudypřítomnosti“ - Threadgold, 1994).

R. Wellek žil od r. 1935 ve Velké Británii a později v USA; práce *Literary Theory*, napsaná společně s A. Warrenem (Wellek a Warren 1968) využívá přístupů českého meziválečného strukturalismu, zejména prací J. Mukařovského týkajících se estetických hodnot krásné literatury. Funkční přístup odpovídající tradicím Pražské školy je prezentován například v pasáži, kdy autoři zdůrazňují, že při zkoumání děl krásné literatury je nutno sledovat jakékoliv odchylky od normy především za účelem zjištění jejich specifických estetických hodnot (Wellek a Warren, 1968, s. 180).

L. Doležel, působící od 70. let 20. století na amerických a kanadských univerzitách (v současné době na univerzitě v Torontu), představuje další osobnost spjatou s tradicemi stylistického zkoumání vedeného v duchu Pražské školy. Věnuje se především stylu krásné literatury (Doležel, 1960, 1973, 1993), v poslední době především tzv. teorii fikčních světů (Doležel, 1998), kromě toho však věnoval pozornost také úloze kvantitativního zkoumání při stylistických analýzách (Doležel a Bailey, ed., 1969).

Dalším faktorem, který výrazně ovlivnil šíření funkčně orientovaného strukturalismu, byly překlady nejdůležitějších teoretických prací do angličtiny, a to zhruba od 50.-60. let 20. století. Funkční pojetí bývá obvykle považováno za nejpůvodnější

přínos Pražské školy pro moderní lingvistiku obecně, tedy nejen pro stylistická zkoumání (viz Daneš, 1987, Fronek, 1988 a Johnsonová, ed., 1978). Kromě prací Romana Jakobsona však bylo na Západě v období po 2. světové válce o pracích ostatních členů Pražské školy známo poměrně málo; různé antologie byly proto doprovázeny také komentáři týkajícími se historie a teoretických východisek Pražské školy. Níže uvedený seznam obsahuje anglicky vydané práce týkající se alespoň zčásti českého pojetí stylu a stylistiky, včetně obecnějších prací týkajících se Pražské školy (pro přehlednost je zařazen přímo do textu; časem bude jistě možno počet položek v něm uvedených dále rozšířit).

Funkční pojetí lingvistiky, historie Pražské školy:

Dirven, R. a Fried V., ed. 1987. Functionalism in Linguistics. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Matejka, L., ed. 1978. Sound, Sign and Meaning. Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle. Ann Arbor : University of Michigan.

Matejka, L. a Titunik, I. W., ed. 1986. Semiotics of Art. Prague School Contributions. 3. vyd. Cambridge, Mass.; London : The Massachusetts Institute of Technology Press.

Vachek, J. 1966. The Linguistic School of Prague. Bloomington; London : Indiana University Press.

Funkční pojetí stylistiky

Doležel, L. a Bailey, R. W., ed. 1969. Statistics and Style. New York : Elsevier.

Doležel, L. 1973. Narrative Modes in Czech Literature. Toronto; Buffalo : University of Toronto Press.

Fried, V. 1972. The Prague School of Linguistics and Language Teaching. London : Oxford University Press.

Garvin, P. L. 1964. A Prague School Reader on Aesthetics, Literary Structure and Style. Washington, D.C. : Georgetown University Press.

Johnson[ová], M. K., ed. 1978. Recycling the Prague Linguistic Circle. Ann Arbor : Karoma Publishers, Inc.

Mukařovský, J. 1970. Aesthetic function, norm and value as social facts. Translated from Czech, with notes and afterword by Mark E. Suino. Ann Arbor : Dept. of Slavic Languages and Literature, University of Michigan.

Mukařovský, J. 1977. The Word and Verbal Art. Selected Essays. New Haven; London : Yale University Press.

Mukařovský, J. 1978. Structure, Sign and Function. Selected Essays. New Haven; London : Yale University Press.

Steiner, P., ed. 1982. The Prague School. Selected Writings, 1929-1946. Austin : University of Texas Press.

Vachek, J., ed. 1964. A Prague School Reader in Linguistics. Bloomington : Indiana University Press.

Vachek, J., ed. 1983. Praguiana. Some Basic and Less Known Aspects of the Prague Linguistic School. Praha : Academia.

Závěry

Na základě provedeného srovnání je možno dojít k následujícím závěrům:

1) V českém i v anglosaském prostředí existují velice různorodá vymezení stylu a stylistiky. V českém kontextu převládají definice založené na funkčním pojetí, vymezující styl jako výsledek vývěru výrazových prostředků s přihlédnutím ke specifické funkci komunikátu a dalším složkám komunikační situace. V anglosaském prostředí je teoretická a metodologická základna stylistiky mnohem rozmanitější, bylo by tedy obtížné označit některé pojetí jako dominantní.

2) Současná česká stylistika, na rozdíl od anglosaské stylistiky, má k dispozici podrobně propracovaný a relativně homogenní teoretický rámec, vycházející především z meziválečného funkčního strukturalismu Pražské školy. Tato skutečnost nemusí automaticky znamenat výhodu ani nevýhodu - jedná se spíše o důsledek odlišného vývoje, kdy se vliv členů Pražské školy postupně prosazoval (minimálně od debaty o spisovném jazyce r. 1932, která znamenala výrazný odklon od puristických tendencí), a s výjimkou krátkého období počátku 50. let se dále rozvíjel. V úvahu je třeba brát také fakt, že české teorie stylu se vyvíjely v relativně malém a uzavřeném prostoru, na rozdíl od anglosaského prostředí, kde při pozici angličtiny jako světového jazyka používaného v mnoha zemích nebylo v případě stylistických zkoumání nutné snažit se najít společnou teoretickou a metodologickou základnu pro vědeckou práci a případné střety protichůdných koncepcí měly možnost se rozptýlit na větším území.

Česká teoretická stylistika je svou povahou především deskriptivní, praktická stylistika - jak odpovídá jejímu vymezení v českém kontextu - spíše preskriptivní. Anglosaské práce o stylistice se zaměřují spíše na hodnotící prvky v práci s textem a výrazněji deklarují obtížnost objektivního hodnocení.

3) Působení českých a anglosaských teorií stylu během 20. století lze charakterizovat jako vzájemné, i přes absenci dlouhodobějších přímých kontaktů. Vliv českých teorií (především tedy teorií Pražské školy) lze v anglosaských zemích pozorovat zhruba od 50. let 20. století, anglosaský vliv v českém prostředí výrazněji cca od 60. let 20. století (což pravděpodobně souvisí s jistou liberalizací poměrů a zvýšení kontaktů se Západem).

Prezentované shody a odlišnosti českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky bude možno průběžně doplňovat a rozšiřovat dílčími analýzami vybraných jevů jako jsou například shody a odlišnosti v chápání stylistiky jako pomezí disciplíny v českém a v anglosaském kontextu.

LITERATURA (následující soupis obsahuje pouze položky, na něž se v článku přímo odkazuje; rozšířený seznam literatury vztahující se k tématu je k dispozici na internetové adrese uvedené na začátku příspěvku):

Birch, D. 1994. Stylistics. In Asher, ed., 1994. The Encyclopedia of Language and Linguistics. Vol. 8 (Soc-Sze). Oxford; New York; Seoul; Tokyo : Pergamon Press. s. 4378-4383.

Carter, R. a Curton, R. D. 1992. Style. In Bright, ed. 1992. International Encyclopedia of Linguistics. New York; Oxford : Oxford University Press, s. 79-86.

Crystal, D. a Davy, D. 1969. Investigating English Style. London : Longmans.

Cullen, C. 1994. Prescriptive and Descriptive Grammar. In Asher, ed., 1994. Vol. 6 (Pac-Qur). Oxford; New York; Seoul; Tokyo : Pergamon Press, s. 3310-3311.

Čechová, M., aj. 2003. Současná česká stylistika. Praha : ISV nakladatelství. (autorský kolektiv: M. Čechová, J. Chloupek, M. Krčmová a E. Minářová)

Daneš, F. 1987. On Prague School Functionalism in Linguistics. In Dirven, R. a Fried, V., ed. Functionalism in Linguistics. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, s. 3-38.

Doležel, L. 1960. O stylu moderní české prózy. Praha : Nakladatelství ČSAV.

Doležel, L. 1973. Narrative Modes in Czech Literature. Toronto; Buffalo : University of Toronto Press.

Doležel, L. 1993. Narativní způsoby v české literatuře. Praha : Český spisovatel.

Doležel, L. 1998. Heterocosmica. Fiction and the Possible Worlds. Baltimore : Johns Hopkins University Press.

Enkvist, N. E. 1964. On Defining Style. In Spencer, J., ed. Linguistics and Style. London : Oxford University Press, s. 3-56.

- Fowler, R. 1996. *Literary Criticism*. 2., upravené vydání. Oxford; New York : Oxford University Press.
- Fronek, J. 1988. T. G. Masaryk and Prague School Linguistic Structuralism. In *On Masaryk. Studien zur österreichischen Philosophie. Band XIII*. Amsterdam : Rodopi, s. 81-96.
- Halliday, M. A. K. a Hasan[ová], R. 1976. *Cohesion in English*. London : Longman Group, Ltd.
- Hoffmannová, J. 1997. *Stylistika a...* Praha : Trizonia.
- Hoffmannová, J. 2002. Stylistika pragmatická. In Karlík, P., Nekula, M. a Pleskalová, J., ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. 465.
- Jelínek, M. 1974. Stylistické aspekty gramatického systému (gramatické dublety a konkurenty). *Stylistické studie 2*. Praha : Ústav pro jazyk český ČSAV.
- Jelínek, M. 1992. Problematika definice pojmu styl. In Gajda, S., ed. *Stylistyka I*. Opole : Polish Academy of Sciences; Pedagogical University, s. 15-25.
- Jelínek, M. 1995a. Stylistika. In Karlík, P., Nekula, M. a Rusínová, Z., ed. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. 701-782.
- Jelínek, 1995b. Teze o stylu. In Gajda, S., ed. *Stylistyka IV*. Opole : Polish Academy of Sciences; Pedagogical University, s. 251-257.
- Jelínek, M. 2002. Styl. In Karlík, P., Nekula, M. a Pleskalová, J., ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. 447-448.
- Knittlová, D. 1990. *Funkční styly v angličtině a češtině*. 2., upravené vydání. Olomouc : Univerzita Palackého.
- Knittlová, D. 1995. *Teorie překladu*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- Kraus, J. 2002. Stylistika kvantitativní. In Karlík, P., Nekula, M. a Pleskalová, J., ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. 464-465.
- Kress, G., ed. 1976. *Halliday : system and Function in Language. Selected Papers*. London : Oxford University Press.
- Matthews, P. H. 1997. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford; New York : Oxford University Press.
- Miko, F. 1969. *Estetika výrazu. Teória výrazu a štýl*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Miko, F. 1970. *Text a štýl*. Bratislava : Smena.
- Miko, F. 1973. *Od epiky k lyrike*. Bratislava : Tatran.

- Miko, F. 1976. Štýlové konfrontácie. Kapitoly z porovnávacej štylistiky. Bratislava : Slovenský spisovateľ.
- Miko, F. 1978. Style, Literature, Communication. Translated by Jessy Kocmanová. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mills[ová], S. 1995. Feminist Stylistics. London; New York : Routledge.
- Milroy[ová], L. a Milroy, J. 1992. Prescriptive Grammar. In Bright, ed. 1992. International Encyclopedia of Linguistics. Vol. 3 (Morp-Slav). New York; Oxford : Oxford University Press, s. 269-271.
- Mistrík, J. 1997. Štylistika. 3., upravené vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mukařovský, J. 1932. Jazyk spisovný a jazyk básnický. In Havránek, B. a Weingart, M., ed. Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha : Melantrich, s. 123-244.
- Nebeská, I. 1996. Jazyk, norma, spisovnost. Praha : Univerzita Karlova.
- Semino[vá], E. a Culpeper, J., ed. 2002. Cognitive Stylistics : Language and Cognition in Text Analysis. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
- Short, M. 1994. Style : Definitions. In Asher, ed. 1994. The Encyclopedia of Language and Linguistics. Vol. 8 (Soc-Sze). Oxford; New York; Seoul; Tokyo : Pergamon Press, s. 4375-4378.
- Threadgold, T. 1994. Structuralism and Semiotics, Literary. In Asher, ed. 1994. The Encyclopedia of Language and Linguistics. Vol. 8 (Soc-Sze). Oxford; New York; Seoul; Tokyo : Pergamon Press, s. 4359-4373.
- Turner, G. W. 1973. Stylistics. Harmondsworth : Penguin Books.
- Vachek, J. 1974. Chapters from Modern English Lexicology and Stylistics. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.
- Veselovská, L. 2002. Stylistika psychologická. In Karlík, P., Nekula, M. a Pleskalová, J., ed. Encyklopedický slovník češtiny. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. 465-466.
- Vinay, J.-P. a Darbelnet, J. 1995. Comparative Stylistics of French and English. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
- Vlašín, Š., red. 1984. Slovník literární teorie. 2., rozšířené vyd. Praha : Československý spisovatel.
- Wales[ová], K. 1995. The Ethics of Stylistics : Towards an Ethical Stylistics? In Moderna Språk, roč. LXXXIX, č. 1, s. 9-14.
- Wales[ová], K. 1997. A Dictionary of Stylistics. 1. vydání, 5. dotisk. London; New York. Longman.

Wales[ová], K. 2001. A Dictionary of Stylistics. 2., upravené vydání. Harlow : Pearson Education Limited.

Weber, J. J., ed. 1996. The Stylistics Reader. London; New York; Sydney; Auckland : Arnold.

Wellek, R. a Warren, A. 1968. Literary theory. 3. vyd. Harmondsworth : Penguin Books.

Bibliografický údaj: KŘÍSTEK, M. *Vybrané shody a odlišnosti českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky*. Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě : Řada jazykovědná : D3, ročník 2003, s. 36-47.